

# Cooperatives i grups de consum: economia alternativa i tecnopolítica

Ricard Espelt, Ismael Peña López i Enrique Rodríguez

De la necessitat al desig. Difícilment, cap persona s'escapa de consumir. L'autogestió individual o comunal, sense cap mena de comercialització, resulta avui en dia, un reducte— en certa mesura— admirable. Atrapades, més o menys, en un model de vida consumista, les persones tenim un poder enorme del qual no sempre en som conscients. Per tant, i no estem dient res de nou, cada gest de consum té un potencial polític enorme. Com, a on, per què, poden resultar irrellevants, inclús causals, o poden esdevenir espais de pensament i activisme.

L'associació amb altres persones dóna una nova dimensió— col·lectiva— al consum individual. En el marc del projecte **“Consum autogestionat en l'era de la Societat Xarxa. El paper de les TIC en el consum cooperatiu de productes agroalimentaris”**, centrat en l'estudi de les cooperatives i els grups de consum de la ciutat de Barcelona, ens preguntem sobre la relació existent entre aquestes organitzacions ciutadanes i el moviment 15M en la constitució de noves organitzacions o amb el reforçament de les ja existents en la ciutat i el paper de les Tecnologies de la Informació i Coneixement en la seva operativa. L'article resultant, **“¿Economia alternativa o tecnopolítica? Activisme des del consum cooperatiu de productes agroalimentaris”**, ens permet entendre la relació entre el compromís social i polític que els diferents grups i cooperatives de consum manifesten i la seva vinculació amb els moviments d'activisme social i polític. **A continuació, en compartim els resultats i les conclusions.**

## Evolució dels grups i cooperatives de consum a Barcelona

Com indica l'Esther Vivas a **‘El negocio de la comida ¿Quién controla nuestra alimentación?’** (Icaria Editorial, 2014), l'anàlisi de la cronologia dels grups de consum de la ciutat de Barcelona mostra tres etapes: la primera, al llarg de la dècada del 1990, amb l'aparició dels primers grups; la segona, amb el canvi de segle, amb un nou impuls de cooperatives; i, finalment, una tercera onada, coincidint temporalment amb el moviment 15M.

Malgrat que les organitzacions autogestionades en el marc del consum agroalimentari, una seixantena a Barcelona, no tenen majoritàriament un format jurídic cooperativista (la majoria son associacions i inclús identifiquem alguna sense marc legal), comparteixen un model de presa de decisions assembleari. Les assemblees són l'espai on es gestiona l'eix central de l'activitat que dóna sentit a la constitució del grup (el aprovisionament de productes agroalimentaris complint els criteris de l'**Economia Social i Solidària**) però també, el compromís social i polític de l'organització. Per tant, els grups i cooperatives de consum, una de les tipologies que caracteritzen els Circuits Curts de Comercialització, segons expliquen Rosa Binimelis i Charles-André Descombes a **‘Comercialització en Circuits Curts. Caracterització i Tipologia’** (Escola Agrària de Manresa i Verloc, 2010), s'inclouen en les pràctiques pròpies de l'**Economia Social i Solidària (ESS)** que és, al mateix temps, pràctica econòmica i moviment social i es vertebrava en els barris de Barcelona com a ecosistemes cooperatius (Anna Fernández i Ivan Miró a **‘L'Economia Social i Solidària a Barcelona’**, La ciutat invisible, 2016)

## La ciutat en permanent moviment

En el cas de Barcelona, les mobilitzacions i conflictes socials, esdevinguts des del seu sorgiment com

un dels principals centres industrials del sud d'Europa al segle XIX fins a la metròpoli actual, són part fonamental de la història de la ciutat i la seva definició. En les últimes dècades els moviments que, amb un caràcter més ofensiu, van centrar la reivindicació en els equipaments i la qualitat urbana durant la Transició, van derivar a una major preocupació per temes ambientals i de defensa del territori en el període d'expansió econòmica (1996- 2007). Mentre que, en els últims anys, aquests s'han focalitzat en les condicions de vida de la població i en la promoció de formes alternatives de producció i circulació de béns i serveis (Oriol Nel·lo, '**Movimientos urbanos y defensa del patrimonio colectivo en la región metropolitana de Barcelona**', Ministerio de Fomento, 2015).

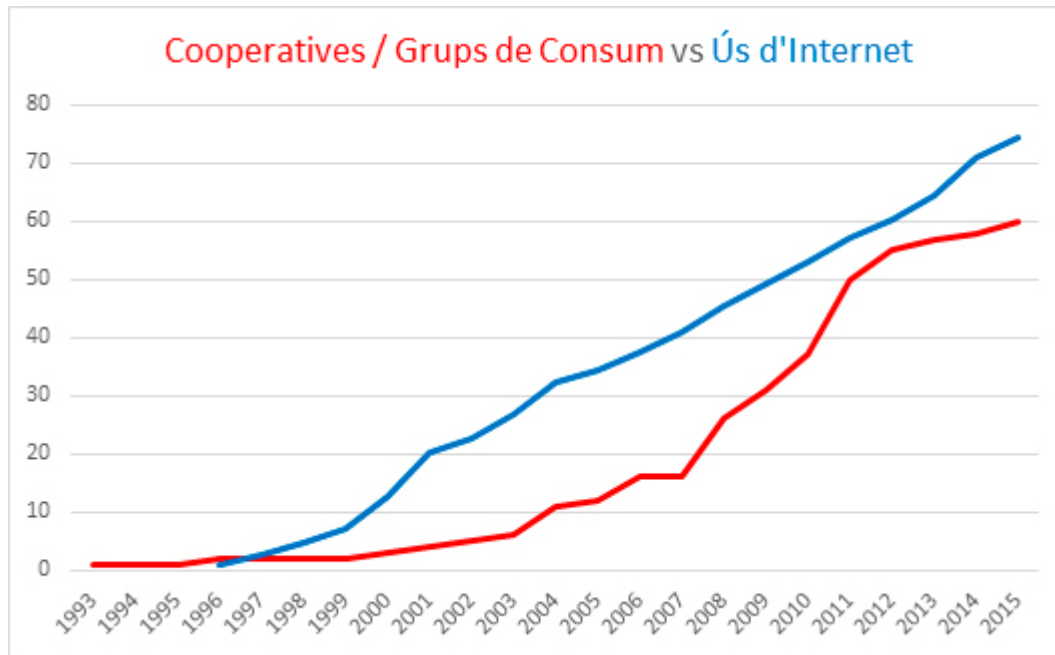
En definitiva, d'una banda, l'aparició dels grups de consum es produeix en paral·lel a la resposta contra l'homogeneïtat en les cadenes alimentàries globals (Colin K. Khoury, '**Increasing homogeneity in global food supplies and the implications for food security**', PNAS, 2014), part del discurs del moviment antiglobalització i de defensa del territori, molt significatiu en Catalunya, i que comporta la recerca d'una recuperació de la «identitat dels llocs» per a la promoció d'alternatives socials i econòmiques que afavoreixin la relocalització (Nel·lo, 2014). D'altra banda, rescata l'aprenentatge del moviment cooperatiu, de llarga tradició a la ciutat de Barcelona i el conjunt del territori català, per l'autogestió de béns.

La ciutat com un espai de producció (Henry Lefebvre, a '**The production of space**', Blackwell Publishing, 1991) té el potencial de configurar-se al mateix temps com a infraestructura i com a mètode (Corsín Jiménez i Estalella, '**Assembling Neighbours. The City as Archive, Hardware, Method, and a Common Knowledge**', Duke University Press, 2014) i, amb això, s'acaba construint un nou espai urbà (Sergio Martínez Roldán, '**Movimiento 15M: construcción del espacio urbano a través de la acción de las Multitudes Inteligentes**', 2011) on l'activisme ciutadà fa servir per als seus fins polítics, alhora que estableix una nova geografia de llocs.

És en aquest punt en el que creiem que és legítim fer entrar en l'equació a l'**Economia Social i Solidària** en general i, en particular, a les cooperatives de consum de productes agroalimentaris. A l'iniciar aquest estudi volem considerar, doncs, la possibilitat que aquest cooperativisme formi part d'aquest nou ecosistema de llocs, d'infraestructures d'activisme, que van a afegir-se al patrimoni del moviment del 15M i que van a sincronitzar-se (Arnau Monterde, '**Emergencia, evolución y efectos del movimiento-red 15M (2011-2015). Una aproximación tecnopolítica**'. UOC-IN3, 2015) amb altres espais com les assemblees, o altres moviments com el feminista.

## **Les TIC com un instrument rellevant**

La irrupció de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) s'ha fet present en gairebé tots els camps on hi ha activitat humana: aprenent, viatjant, consumint... Anem a veure, doncs, la relació de les TIC amb les organitzacions que estem investigant.



**Creació dels grups i cooperatives de consum modernes a la ciutat de Barcelona vs el % d'ús d'Internet (connexió en l'últim mes) a Espanya. Dades: Espelt & EMG (1996-2015).**

La gràfica superior ens mostra com el procés d'aparició dels grups i cooperatives de consum modernes, que s'inicia a principi de la dècada dels noranta, té el seu pic màxim en l'any 2011, quan es va produir el moviment 15M, amb l'aparició de tretze noves organitzacions. Aquest creixement es genera en paral·lel a l'augment de la desafecció amb la política representativa a Espanya. Desafecció que, no obstant, podria traduir-se no en passivitat política en general, sinó en una major preferència per models de participació extrarepresentatius (Ismael Peña-López, ['Intención de voto en España 1978-2013. ¿Una Segunda Transición hacia una política extra-representativa?'](#), 2013), com, per exemple, el del cooperativisme de fort component ideològic.

Després d'observar el paral·lelisme entre l'ús d'Internet i el creixement dels grups, preguntem a aquests pel grau d'importància que atorguen a les TIC per al seu funcionament: organització de l'operativa de compravenda de productes agroalimentaris i la resta d'activitats, com a informació per a la participació en tallers, conferències o manifestacions. La mitjana (8,1 sobre 10) de valoracions referma aquesta rellevància.

No és casual doncs l'emergència d'un fort cooperativisme a la llum de la revolució digital, un cooperativisme que, a més de les funcions tradicionals del s. XIX, sembla incorporar, d'una banda, noves eines de treball i coordinació i, de l'altra, una nova ètica que ressona en moltes altres iniciatives del moment, especialment a partir de la segona dècada del s. XXI.

## Relació de les cooperatives amb el 15M

El resultat de l'estudi ens mostra que les cooperatives i grups de consum analitzats tenen un grau important de compromís social i polític (56%). Aquesta connexió es demostra amb l'alta afinitat amb la ideologia del moviment 15M (78%) i l'alt grau d'implicació de les persones que formen part dels grups (69%). No obstant això, es confirma que, a nivell de grup, el grau d'implicació, en general, és baix (27%).

Les entrevistes que hem realitzat mostren com alguns grups creats l'any 2011 es van promoure en l'atmosfera del moviment i, de fet, en tot ells, el 15M és un catalitzador per a les persones que

s'organitzen per al consum agroalimentari en la seva condició d'activistes. Al mateix temps, tots els grups entrevistats, fundats pre, durant i post 15M, vinculen el seu compromís social i polític amb el barri i les seves causes.

L'anàlisi de dades ens han permet significar tres tipus de cooperativa (els noms que em donat a cada tipologia no té cap mena de connotació, és només una proposta dels autors per diferenciar-les entre elles):

- **Cooperativa tradicional:** el grup empatitza amb el 15M, però no participa de forma grupal en el moviment i només mitjanament de forma individual, amb el que entenem que el seu objectiu no està tan polititzat. D'altra banda, el seu ús de les TIC és mitjà i sensiblement menor que el de les altres cooperatives.
- **Cooperativa moderna:** la cooperativa ha incorporat fortament les TIC, així com una simpatia amb el 15M. El seu compromís social és mitjà, molt més elevat que en la precedent, i els seus membres s'incorporen notablement al moviment 15M, encara que gairebé exclusivament de forma individual.
- **Cooperativa activista:** semblant a l'anterior en incorporació de les TIC, compromís social (una mica més gran) i simpatia amb el 15M. Es diferencia de l'anterior, però, en la seva major participació a nivell grupal en l'15M, probablement per l'estirada de l'elevadíssima participació individual.

En definitiva, la cooperativa tradicional té un baix compromís social i incorporació de les TIC, així com una moderada participació individual; la moderna afegeix un major compromís social i ús de les TIC; i l'activista suma la vinculació de grup i una molt més gran vinculació individual.

La diferència entre els diferents graus de compromís social i polític, que coincideix amb les diferències entre l'adopció de les TIC, ens fa sospitar que hi pugui haver una relació entre totes dues. Si bé no es pot afirmar amb rotunditat, no nega la hipòtesi d'un activisme de naturalesa tecnopolítica en dos tipus de cooperativa. Fem notar, en aquest moment, que aquests dos grups sumen 31 dels 37 casos estudiats, és a dir, el 84% de la mostra. Sense arribar amb això a contrastar la hipòtesi —les dades són febles i la mostra petita—, sí que sembla que la tendència és clara: una aclaparadora majoria de cooperatives semblen estar alineades amb la tesi d'un cooperativisme com activisme tecnopolític.

En tot cas, com ja hem anticipat, les cooperatives, en si mateixes, tenen un fort arrelament activista: moltes tenen la seva seu en un local amb altres entitats, formant un ateneu; la pròpia essència de l'activitat econòmica dels grups, consum de productes de proximitat és un dels seus punts forts (82 %, segons el qüestionari del Pam a Pam); a més és aquest un consum vinculat a una consideració per la justícia social de tot el procés d'elaboració i comercialització del producte (75 %). Al mateix temps, l'autogestió, en termes d'equitat en la dedicació i la distribució de tasques a través de comissions que caracteritzen les cooperatives (100 %), i la presa de decisions horitzontal a través d'assemblees (98 %) conformen també el funcionament del 15M. Tenint en compte que la participació en el moviment social per part dels integrants de les cooperatives es produeix a nivell individual, podem establir que la dinàmica de funcionament es retroalimenta.

En relació a l'ús de les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) veiem una correlació entre la importància que tenen per al funcionament de la cooperativa (82 %) i, també, per a gran part d'aquelles persones que van participar al 15M (70 %). Aquest és un aspecte especialment rellevant, si considerem que, segons un recent informe publicat per la Mobile World Capital, '**La bretxa digital de la ciutat de Barcelona**' (MWC, 2016), les cooperatives, com a part del teixit associatiu de la ciutat, fan servir les TIC per a la participació en moviments socials de forma estable

entre totes les edats: 23 % a la franja de 16 a 24 anys, 30 % en la de 25 a 34, 26 % en la de 35 a 44, 24 % en la de 45 a 54, 26 % en la de 55 a 64 i 21 % en la de 65 a 74. És a dir, l'ús d'Internet per a la participació en moviments socials i associatius implica entre el 20 % i el 30% de la ciutadania de totes les edats. De fet, segons l'estudi referit, aquest és l'indicador que menys diferència intergeneracional genera en la valoració de la bretxa digital a la ciutat.

## **A mode de conclusió**

Com apuntàvem a l'inici, l'acte de consumir difícilment és aliè al nostre dia a dia i més quan estem parlant de productes agroalimentaris. Més enllà de la preocupació per menjar aliments agroecològics, de proximitat i de producció justa, les cooperatives i grups de consum tenen un paper rellevant en l'articulació del compromís social i polític de la ciutadania des de la pràctica autogestionada. Formar part d'una cooperativa permet a la persona amplificar el camp d'acció del seu compromís d'una forma col·lectiva.

Més enllà de l'atenció mediàtica que provocà el 15M, la seva raó de ser té una associació indiscutible amb pràctiques socials existents i que sovint són gairebé invisibles. El moviment va ser un procés d'autoafirmació de la seva condició d'activistes i una fase òptima per explicar els valors i el funcionament de l'organització a altres veïns i veïnes del barri, millorant, en aquest cas, l'arrelament amb l'entorn més proper. Aquesta activitat no s'atura i per tant, el sentit transformador es ben viu.